

ISSN 0348-8705

Svenska Unescorådets skriftserie 2/1995

Unescos

folkbiblioteksmanifest

1994

Stockholm 1995

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord	3
Inledning	5
Unescos folkbiblioteksmanifest 1994	17

FÖRORD

Det är naturligt att biblioteksfrågorna tidigt tilldrog sig uppmärksamhet i ett FN-organ för utbildning, vetenskap och kultur. Bibliotekens centrala roll när det gäller bildning, utbildning, information och forskning ledde till att det redan under Unescos första år blev tydligt att det behövdes en internationell deklARATION om människors rätt till goda bibliotek.

Diskussionerna om bibliotekens roll, ställning och villkor har inte avstannat utan snarare intensifierats under de år som gått sedan det första manifestet publicerades år 1949. När nu Unesco ger ut en förnyad version av detta biblioteksmanifest, kan en svensk utgåva också tjäna som ett inlägg i den aktuella debatten.

Nu som då är det viktigt att ett lands alla innevånare utan kostnad för den enskilda låntagaren kan få ta del av de böcker som köpts in med allmänna medel. Folkbiblioteken är i Sverige väl utbyggda och hör till de institutioner för kultur och utbildning som når flest människor. De är dock inte de enda aktörerna i detta sammanhang. Förutom folkbiblioteken finns t.ex. de vetenskapliga biblioteken vid universitet och högskolor.

Landets bibliotek är alla länkar i ett större sammanhang med syfte att främja såväl utbildning och forskning som folkbildning och kultur. Det måste därför finnas ett väl fungerande samarbete mellan samtliga bibliotek, en obruten lånekedja där ingen får falla ur. Mot bakgrund av senare års diskussioner om bibliote-

kens ställning, där bl.a. medborgarnas rätt till fria boklån ifrågasatts, framstår nu också i Sverige en bibliotekslag som nödvändig. Den vikt regeringen lägger vid en sådan framgång klart av 1994 års regeringsförklaring.

Göran Löfdahl

Statssekreterare
Utbildningsdepartementet

INLEDNING

Ett nytt folkbiblioteksmanifest

Unescos folkbiblioteksmanifest som ofta åberopats i den svenska biblioteksdebatten publicerades första gången 1949. Texten reviderades 1972 för att anpassas till de samhällsförändringar som ägt rum under den förflutna 20-årsperioden. En tredje version av folkbiblioteksmanifestet godkändes av Unesco i november 1994.

Manifestets historia

Vid Unescos andra generalkonferens som hölls 1947 beslutades att organisationen skulle låta utarbeta ett manifest för folkbiblioteken. Manifestet skulle klart och tydligt fastställa vad som är folkbibliotekens mål och uppgifter. Syftet med manifestet var att i medlemsländerna öka förståelsen för och insikten om folkbibliotekens betydelse för demokrati och för utbildning och bildning. Manifestet var i första hand riktat till allmänheten. Tanken var att därmed stimulera befolkningen att kräva bibliotek där sådana inte existerade och att stödja de redan befintliga.

1949 års folkbiblioteksmanifest med rubriken "The Public Library a Living Force of Popular Education" publicerades i form av en folder och en affisch. Som grundläggande princip fastslogs att:

"The public library is a product of modern democracy and a practical demonstration of democracy's faith in universal education as a life-long process."

Manifestet beskrev folkbiblioteket som en levande samhällskraft, en demokratisk institution för utbildning och ett folkets universitet. Vidare fastställdes vilka tjänster ett folkbibliotek bör tillhandahålla. I 1949 års manifest framhålls framför allt folkbibliotekets betydelse för utbildningen.

Texten hade författats av André Maurois i både en engelsk och en fransk version. Manifestet översattes till en rad större språk och spreds till Unescos medlemsländer. En svensk version publicerades i Biblioteksbladet 1950/1.

Unesco och folkbiblioteken

Unesco grundades 1945 med den övergripande målsättningen att bidra till fred och säkerhet genom att främja det internationella samarbetet inom utbildning, vetenskap, kultur och kommunikation. De nordiska länderna anslöt sig tidigt, Sverige dock inte förrän 1949 och efter en viss tvekan.

Biblioteksfrågorna kom under organisationens första decennier att ägnas stor uppmärksamhet. Kanske var det tidsandan som präglade inriktningen på organisationens arbete. Kanske var det enskilda personer. I en artikel i Bogens Verden 1949 presenterades Unescos nye generaldirektör, Dr. Jaime Torres Bodet. Han beskrivs som en lysande skribent, folkbildare, diplomat och internationell politiker. Vid 25 års ålder hade han utsetts till chef för det nyinrättade biblioteksdepartementet i Mexico. Med stor framgång hade genomfört kampanjen för att främja böcker och läsning. Han hade också lett den kampanj mot analfabetismen som på två år lärde 1.2 milj mexikaner att läsa och skriva. Det ställdes således stora förväntningar att Torres Bodes skulle få stor betydelse för Unescos folkbildnings- och biblioteksprogram.

Mellan IFLA, den internationella biblioteksorganisationen, och Unesco utvecklades tidigt ett nära samarbete i biblioteksfrågor. Vid den IFLA-konferens som hölls i London 1950 framlades en resolution med begäran att Unesco skulle uppmärksamma behovet av ett närmare samarbete mellan folkbiblioteken och utbildningsinstitutionerna i syfte att utveckla goda läsvanor. I resolutionen framfördes också önskemål om att Unesco skulle anordna ett seminarium för bibliotekarier och lärare för att de gemensamt skulle få tillfälle att diskutera behovet av ett närmare samarbete.

Unesco hörsammade snabbt begäran såtillvida att seminariet "The role of libraries in adult education" 1950 hölls i Malmö, med Malmö stadsbibliotek som värd. Efterlämnade dokument vittnar om med viken inlevelse diskussionerna fördes och vilket värde det hade att samtala om dessa frågor i ett internationellt sammanhang.

Ord och gärningar

Unescos folkbiblioteksmanifest var ett idédokument. För att omsätta idéerna i praktisk handling inrättades under 1950-talet på initiativ av Unesco tre s.k. modellbibliotek eller "pilot libraries".

Det första modellbiblioteket öppnades 1951 i New Delhi. Biblioteket skulle verka i manifestets anda och tjäna som förebild för biblioteksutvecklingen i andra länder där ett liknande utvecklingsarbete vore önskvärt. Projektet samfinansierades av Unesco den Indiska regeringen. Unesco bidrog med USD 60 000 och den Indiska regeringen förband sig att tillskjuta USD 120 000. Unesco erbjöd också ett stipendium för att utbilda den bibliotekschef, Mr Kalia, som utbildningsministeriet hade utsett.

Mr Kalia var en av deltagarna i det tidigare nämnda seminariet som hölls i Malmö 1950.

Senare öppnades modellbibliotek vid Columbia University i Medellín och i Enugu i Nigeria.

Dessa modellbibliotek var ett led i Unescos strävan att skapa utbildnings- och kulturinstitutioner i ”underutvecklade länder”. T.ex. hade biblioteket i Medellín plats för 50 000 volymer. Dessutom fanns en stor samling grammofonskivor samt konst och film. I biblioteket hölls filmföreläsningar, föredrag, konserter och visades utställningar.

Ett reviderat folkbiblioteksmanifest

1972 hade av Unesco proklamerats som det internationella bokåret, International Book Year (IBY). En rad aktiviteter ägde rum världen över i syfte att uppmärksamma behovet av tillgången på böcker som en nödvändig förutsättning för att öka läskunnigheten. En annan avsikt med det internationella bokåret var att fästa uppmärksamheten på den obalans i tillgång till böcker som då rådde – och som fortfarande råder. Av den årliga utgivningen som då omfattade ca 550 000 titlar publicerades merparten, eller 80% i Europa, Japan och USA. Medan resten av världen med två tredjedelar av den totala befolkningen endast svarade för en femtedel av bokutgivningen.

Inför det internationella bokåret hade folkbibliotekssektionen inom IFLA ombetts att revidera 1949 års manifest med hänsyn till de förändringar som skett under de förflutna ca 20 åren. En reviderad version godkändes av Unesco 1972. Texten publicerades i Unesco Bulletin for Libraries juni 1972. En svensk version återgavs i Biblioteksbladet 1972/7.

Utbildning såväl som förströelse

Mellan 1949 och 1972 hade det skett en del förändringar i världen. 1972 års version av manifestet skiljer sig på en rad punkter från den ursprungliga texten. I det reviderade manifestet har folkbiblioteksbegreppet breddats. Medan man 1949 betonade folkbibliotekets roll för utbildningen pekar 1972 års version på en rad andra uppgifter som bör åligga folkbiblioteken. Det fastslås bl.a. att folkbiblioteken bör ägna särskild uppmärksamhet åt att underlätta för vissa grupper att utnyttja biblioteken. Barnen får en tydlig plats. Möjligen finns här ett samband med den av Unesco 1961 publicerade skriften "Public Libraries and their Mission" författad av André Maurois. Detta idédokument, som fortfarande har aktualitet, lägger stor vikt vid barnens behov av bibliotek.

"It is in early life that a taste for books and the habit of using libraries and their resources are most easily acquired. A public library must have a childrens corner. Most children have not enough money to buy books, nor have their parents enough money to give them books. Only in a library will they find good books, which will save them from reading mediocre or dangerous ones. Although the school library is useful, it is often inadequate, owing to lack of funds, to an intelligent child, shelves full of books among which he is free to brows open up a veritable paradise".

Medan 1949 års manifest starkt betonade folkbibliotekets roll i utbildningen ger 1972 års version uttryck för folkbibliotekets roll som förmedlare av nöjesläsning och att folkbiblioteket också har ett ansvar för "the refreshment of man's spirit by the provision of books for relaxation and pleasure".

Grundläggande principer

Även om 1972 års version i flera avseenden skiljer sig från den ursprungliga finns i båda vissa gemensamma utgångspunkter.

Grundläggande element i de båda versionerna var:

- att folkbiblioteket skall vila på laglig grund/the public library should be established under the clear mandate of law
- att folkbiblioteken skall bekostas av allmänna medel/ it should be maintained wholly from public funds
- att folkbibliotekens tjänster skall vara avgiftsfria/no direct charge should be made to anyone for its services.

Det finns således en grundläggande syn om att folkbiblioteken är ett samhällsansvar.

1972 års manifest speglar en öppning mot omvärlden genom att betona vikten av samverkan mellan biblioteken. Eller möjligt är det tvärtom, att en öppning av världen avspeglas i bibliotekens verksamhet. Den språkliga utformningen i 1972 års manifest saknar emellertid den spänst Maurois hade åstadkommit i ursprungsversionen. 1972 års manifest, författat på en mer byråkratisk prosa, riktas i första hand inåt, mot biblioteksvärlden. Det är skrivet av biblioteksfolk för biblioteksfolk. 1972 års manifest vänder sig sålunda i första hand till de biblioteksanställda och inte till allmänheten.

En tredje version

1990 beslöt folkbibliotekssektionen inom IFLA att initiera en ny översyn av Unescos folkbiblioteksmanifest. Nästan 20 år hade

---

gått sedan dokumentet senast reviderades. Samhället hade än en gång förändrats. Bl.a. hade teknikutvecklingen förändrat förutsättningarna för bibliotekens verksamhet. Skevheter i bokproduktion mellan rika och fattiga länder bestod eller hade t.o.m. ökat ytterligare. Analfabetismen var långt ifrån utrotad, trots decenniernas mödor. Samhällsekonomin befann sig i många fall i kris, även i de mer välmående delarna av världen. Folkbiblioteken befann sig på många håll i en fas av nedrustning. Nätverket var hotat. Frågan om avgiftsbeläggning av folkbibliotekens tjänster fick allt större aktualitet.

Det fanns därför anledning att än en gång revidera texten och anpassa den till de samhällsförändringar som ägt rum. Dessutom bedömdes att ett nytt folkbiblioteksmanifest skulle bidra till att fästa uppmärksamheten på vikten av ett väl utvecklat folkbiblioteksväsen.

Översynen av 1972 års manifest var inte alldeles okomplicerad. Under arbetet restes en rad frågor av både principiell och praktisk natur.

En första fråga gällde till vem manifestet i första hand borde riktas. Den allmänna uppfattningen var att ett reviderat folkbiblioteksmanifest i första hand skulle riktas till politiker och andra beslutsfattare.

En fråga som ingående diskuterades var huruvida manifestets rekommendationer i första hand borde formuleras med hänsyn till bibliotekssituationen i tredje världen eller om det i första hand borde spegla situationen i den industrialiserade världen. Skulle det över huvud taget vara möjligt att utfärda rekommendationer och anvisningar som helt bortsåg från de olika villkor som råder för folkbibliotek i t.ex. Rwanda och i Sverige. Ett förslag om att utarbeta två versioner, en för tredje världens länder och en för industriländerna, förkastades. 1994 års folkbiblioteksmanifestet

skall som tidigare vara detsamma för samtliga medlemsstater oavsett ekonomiska, sociala och andra förutsättningar. Det är viktigt att framhålla att de idéer i ett dokument av det här slaget uttrycker vad som är önskvärt och eftersträvansvärt även om vägen dit kan vara olika lång.

Manifestet och avgiftsfrågan

Unescos folkbiblioteksmanifest torde vara det dokument som mest konsekvent hävdar avgiftsfrihetens princip. Det torde också ha utövat ett starkt inflytande på de olika medlemsländernas ställningstagande i frågan. Såväl i 1949 som i 1972 års manifest fastslås att folkbibliotekens tjänster skall vara avgiftsfria. 1994 års manifest uttrycker att folkbibliotekens tjänster i princip skall vara avgiftsfria.

Bakgrunden till den något mindre kategoriska hållningen 1994 är att undvika att folkbibliotekens utbud av tjänster begränsas till att omfatta enbart tryckt material, även om boken är, och kommer att förbli, det viktigaste mediet. Det är emellertid svårt att förutse konsekvenserna av den tekniska utvecklingen och förutsättningarna för folkbiblioteken att i en framtid tillhandha alla slags tjänster avgiftsfritt.

I den diskussionen som föregick de slutgiltiga formuleringarna ställdes frågan huruvida det är rimligt att kategoriskt hävda att folkbibliotekens tjänster skall vara avgiftsfria trots att i praktiken så inte alltid är fallet. Skulle texten ange vad som är önskvärt eller borde den spegla den faktiska situationen. Vilka konsekvenser finge det om man helt bortsåg från faktiska förhållanden? Vilka konsekvenser finge det å andra sidan om man i manifestet gav uttryck för en mindre kategorisk hållning? Skulle detta uppmuntra till avgiftsuttag där så ännu inte skett? Skulle det

t.o.m. uppmuntra beslutsfattare till att introducera nya avgifter? Det förtjänar att påpekas att formuleringen "folkbibliotekens tjänster i princip skall vara avgiftsfria" uttrycker avgiftsfriheten som en grundläggande princip. Vissa typer av tjänster kan vara omöjliga att tillhandahålla avgiftsfritt. Det är då att föredra att folkbiblioteken kan erbjuda även dessa tjänster och att medborgarna inte är hänvisade enbart till kommersiella aktörer.

Behöver folkbiblioteken ett internationellt dokument?

Unescos folkbiblioteksmanifest har spelat en viktig roll i folkbiblioteksutvecklingen. Inte minst har den främjat en samsyn på folkbiblioteksväsendet, nationellt och internationellt. I många länder har folkbiblioteksmanifestet tjänat som underlag vid den nationella biblioteksutbyggnaden. I länder som saknar en folkbibliotekstradition har manifestet tjänat som rättesnöre. De grundläggande idéerna om att folkbiblioteken bör grundas på lagstiftning och finansieras med allmänna medel har ett starkt symbolvärde även om enskilda nationer inte förmått leva upp till denna målsättning. Avvikelser från manifestets principer kan inte enbart lokaliseras till Unescos fattiga medlemsnationer. Att lägga ut folkbibliotek på entreprenad är knappast förenligt med manifestets anda. Här är Sverige så att säga ledande nation.

I svensk biblioteksdebatt har manifestet framför allt åberopats i avgiftsdiskussionen som ett argument för att förhindra avgifter på boklån. Under senare år har manifestet förekommit sparsamt i biblioteksdebatten. Förhoppningsvis skall 1994 års manifest tjäna som underlag i den svenska biblioteksdebatten och i den fortsatta utvecklingen av folkbiblioteken.

Unescos folkbiblioteksmanifest har formen av deklARATION. En deklARATION är i motsats till en konvention inte tvingande. En deklARATION är en rekommendation till medlemsstaterna att verka för en viss utveckling. En konvention skall undertecknas av resp. medlemsstat och blir därmed också tvingande. Exempel är FN:s flyktingkonvention och FN:s barnkonvention.

1994 års folkbiblioteksmanifest bör kunna tjäna som underlag i biblioteksdebatten och som rättesnöre i folkbiblioteksutvecklingen i Sverige och i världen. Alla nationer har inte samma folkbibliotekstradition. Alla nationer har inte samma förutsättningar. Det vilar därför ett stort ansvar på de relativt sett väl-situerade länderna, att de trots valutaoro och hög skuldsättning tjänar som goda förebilder för de mindre lyckligt lottade.

Barbro Thomas

Avdelningsdirektör
Statens Kulturråd

REFERENSER:

Delhi Public Library, Silver Jubilee. 27 October, 1976.

The development of public library services. IFLA Public Libraries Section. *Libri* 1954, vol. 4, no. 4, pp. 153–170.

Gattégno, Jean, UNESCO Public Library Manifesto. *Libri* 1994, vol. 44, no. 2, pp. 164–170.

Libraries in adult and fundamental education: the report of the Malmö Seminar. By Cyril O. Houle and others. Paris. Unesco. 1951.

Lord, Milton E., Dr. Jaime Torres Bodet, den nye generaldirektør for Unesco. *Bogens Verden* 1949, pp. 234–235.

Maurois, André, Public libraries and their mission. Paris. Unesco, 1961.

The public library – a living force of popular education. Unesco, 1949.

Revision of the UNESCO Public Library Manifesto 1972. Report from the IFLA Seminar, 17 – 20 August 1993, Guimaraes, Portugal.

Thomas, Barbro, The UNESCO Public Library Manifesto. Paper presented at the IFLA General Conference, New Delhi 1992.

Unesco och folkbiblioteken: ett manifest. *Biblioteksbladet* 1972:7, p. 232.

The UNESCO Public Library Manifesto. 1949. UNESCO Journal of Information Science, Librarianship and Archives Administration, vol. 1, no. 4, 1979.

The Unesco Public Library Manifesto. 1972.

The Unesco Public Library Manifesto. Libri 1994, vol. 44, no. 2, pp. 171-173.

Unescos manifest om folkbiblioteken. Biblioteksbladet 1950:1, p. 1-2.

UNESCOS arbeid for bibliotekene. Bok og Bibliotek, vol. 22, 1955, p. 27.

UNESCOS FOLKBIBLIOTEKSMANIFEST 1994

Frihet, välfärd, samhällelig och personlig utveckling är grundläggande mänskliga värden. De kan bara förverkligas genom välinformerade medborgare med möjlighet att utöva sina demokratiska rättigheter och därigenom spela en aktiv roll i samhällslivet. Medborgarnas egna deltagande i utvecklingen av demokratin är beroende av en fullgod utbildning samt en fri och obegränsad tillgång till kunskap, tankar, kultur och information.

Folkbiblioteket som lokalt kunskapscentrum utgör en grundförutsättning för ett livslångt lärande, ett självständigt ställningstagande och en kulturell utveckling för den enskilde och för olika grupper i samhället.

Unesco uttrycker i detta manifest sin tilltro till folkbiblioteket som en levande kraft för främjandet av utbildning, kultur och information och som en viktig drivkraft i strävan efter fred och andlig utveckling.

Unesco uppmanar därför stat, landsting och kommuner att stödja och att aktivt medverka i en utveckling av folkbiblioteksväsendet.

Folkbiblioteket

Folkbiblioteket skall som lokalt kunskapscentrum göra alla slag av kunskap och information lätt tillgänglig för sina användare.

Folkbiblioteket är till för alla, oberoende av ålder, ras, kön, religion, nationalitet, språk eller samhällsklass. Särskilda tjänster skall kunna erbjudas dem som av någon anledning inte kan utnyttja det gängse utbudet, exempelvis språkliga minoriteter,

personer med olika handikapp, patienter på sjukhus eller interner inom kriminalvården.

Alla åldersgrupper skall kunna finna material som tillgodoser deras behov. Samlingar och tjänster skall omfatta alla slag av lämpliga medier, förmedlade genom modern teknologi såväl som traditionell material. Kvalitet samt anpassning till lokala förutsättningar och behov skall tjäna som grundläggande princip. Samlingarna skall spegla tidsanda och samhällsutveckling men skall också tjäna som minne för mänsklig stävan och fantasi.

Folkbibliotekets samlingar och utbud av tjänster skall inte vara föremål för någon form av ideologisk, politisk eller religiös censur och inte heller för kommersiella påtryckningar.

Folkbibliotekets uppgifter

Folkbibliotekets huvuduppgifter är att verka för läskunnighet, information, utbildning och kultur bland annat genom att:

1. Skapa och stärka läsvanor hos barn redan från tidig ålder
2. Stödja såväl självstudier som formell utbildning på alla nivåer
3. Erbjuda möjligheter till kreativitet och personlig utveckling
4. Stimulera barns och ungdomars fantasi och kreativitet
5. Främja kunskap om kulturarvet, förståelse för kulturen och insikt om vetenskaplig forskning och utveckling
6. Vara öppna för alla konstnärliga uttrycksformer

7. Främja kontakten mellan olika kulturer och stimulera en kulturell mångfald
8. Stödja muntlig berättartradition
9. Garantera medborgarna tillgång till alla slag av samhällsinformation
10. Tillhandahålla erforderliga informationstjänster för det lokala näringslivet, för organisationerna och för olika intressegrupper
11. Underlätta utnyttjandet av informationsteknologi och förbättra kunskaperna om dess användning
12. Ge stöd till och delta i alfabetiseringsprogram för alla åldersgrupper och vid behov ta initiativ till sådan verksamhet.

Lagstiftning, finansiering och samverkan

Folkbibliotekens tjänster skall i princip vara avgiftsfria. Folkbiblioteken är ett samhällsansvar. De bör därför ha stöd i en särskild lagstiftning och bekostas av allmänna medel. Folkbiblioteken bör ses som ett viktigt led i en långsiktig strategi för kultur, informationsspridning, utbildning och ökad läskunnighet.

För att säkerställa och främja en nationell samordning och samverkan inom biblioteksområdet bör statsmakterna genom lagstiftning och biblioteksplanering fastställa en nationell bibliotekspolitik. Denna bör grundas på en samsyn och en gemensam standardnivå.

Nätverket inom folkbiblioteksområdet bör utformas med hänsyn till strukturen inom hela det allmänna biblioteksväsendet.

Ledning och förvaltning

Ett behandlingsprogram bör upprättas som utifrån lokala behov tydligt fastställer mål, prioriteringar och utbud av tjänster. Folkbiblioteket bör dessutom ha en effektiv organisation och skötas på ett fackmässigt sätt.

Folkbiblioteket bör samarbeta såväl lokalt och regionalt som nationellt och internationellt med berörda intressenter; exempelvis olika användargrupper och yrkeskategorier.

Folkbibliotekets tjänster skall vara tillgängliga för alla. Detta förutsätter att biblioteksbyggnaderna är centralt belägna, att lokalerna är anpassade för läsning och studier, försedda med lämplig teknisk utrustning och ha tillräckligt öppethållande för att passa användarna. Detta innebär också att biblioteket genom uppsökande verksamhet skall erbjuda sina tjänster också till dem som inte själva kan komma till biblioteket.

Bibliotekets tjänster skall anpassas till lokala behov.

Bibliotekarien skall aktivt fungera som förmedlare av bibliotekets resurser. Grundutbildning och fortbildning för bibliotekarier är en förutsättning för en fullgod kvalitet på bibliotekets tjänster.

För att alla skall kunna ta del av bibliotekets samtliga tjänster bör det upprättas program för uppsökande verksamhet och för användarutbildning.

Att förverkliga manifestet

Beslutsfattare på alla nivåer, liksom hela biblioteksvärlden uppmanas härmed att verka för att de principer som formulerats i detta manifest omsätts i handling.

Manifestet är utformat i samarbete med International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA).

Tryckt av
REGERINGSKANSLIETS OFFSETCENTRAL
Stockholm 1995